Pastoor Johannes Theodorus Nales

Als op 10-2-1860 de bejaarde pastoor Peter Heinink met emeritaat gaat, betrekt een energieke jongeman de nieuwe 's-Heerenbergse pastorie.
Hij zal grote veranderingen teweegbrengen in de aan zijn zorg toevertrouwde Sint-Pancratiusparochie: hij wordt de bouwpastoor van de nieuwe kerk die dit jaar, 1997, zijn 100-jarig bestaan viert.

Pastoor Nales is op 30-11-1821 geboren te Groenlo. Zijn theologiestudie maakt hij in Warmond, waar hij op 18-8-1847 tot priester wordt gewijd. Achtereenvolgens is hij kapelaan te Wijnbergen (1847), Gendringen (1851) en Doesburg (1852). Na zijn eerste pastoorsplaats Varik (1857) komt hij op 13-2-1860 naar 's-Heerenberg, samen met zijn 'meid' Johanna Willemsen (geb 2-9-1825 te Ambt-Doetinchem) en Johannes Albertus Nales (geb 8-8-1847 te Groenlo).

Het eerste karwei dat hij aanpakt is het kerkhof. Tot 1837 werden de katholieken begraven op het kerkhof bij de Nederlandse Hervormde kerk, dat gemeenschappelijk eigendom was van protestanten en katholieken. In 1837 schonk Jan Peeters, rentmeester van het Gasthuis en kerkmeester, een grondstuk met ijzeren hek en poort buiten de Molenpoort aan de Bleek, dat als begraafplaats voor de katholieken werd ingericht. Op 29-6-1837 werd het nieuwe kerkhof ingewijd. Dit kerkhof wordt veel te klein. Op 2-1-1863 deelt pastoor Nales het gemeentebestuur mee dat het kerkbestuur een nieuwe begraafplaats heeft aangelegd op een perceel bouwland, de Oude Molenberg genaamd, gelegen buiten de Molenpoort te 's-Heerenberg en aangekocht van de Vorst van Hohenzollern. Hij is voornemens 'voortaan de lijken der parochie aldaar te begraven'.
Een tweede veel grotere onderneming is de bouw van het Sint-Aloysiusgesticht in de Markstraat. Van de 9000 gulden die dit 'liefdegesticht' kostte, schonk emeritus-pastoor Peter Heinink 1000 gulden (1862) en zijn schoonzuster Elisabeth Heinink-Jansen 1500 gulden. In 1866 konden de eerste vijf zusters Franciscanessen van Heythuizen er hun intrek nemen. Zij begonnen met een lagere meisjesschool, een naai- en breischool en een kleuterschool.
Maar pastoor Nales broedt op veel grotere plannen: de oude Bauwstetterkerk is veel te klein voor de groeiende parochie en bovendien wordt het gebouw zeer slecht. Het mooiste was een geheel nieuwe kerk, maar wat kost dat wel! en .....

Waar komt het geld voor een nieuwe kerk vandaan?

De 'kerkfabriek' van Sint-Pancratius is bepaald niet armlastig. Als de pastoor alle aanwezige effecten bij elkaar telt, dan komt hij op een totaalbedrag van ƒ23.021,00. Die kunnen natuurlijk te gelde gemaakt worden; het zijn stukken van de Russische Spoorwegen en van Spaanse, Hongaarse, Oostenrijkse en Nederlandse Staatsleningen. Daarnaast moet het mogelijk zijn uit de normale jaarinkomsten van gemiddeld zo'n ƒ3300,00 in enkele jaren een dikke ƒ6000,00 over te houden. Maar daarmee komt het kerbestuur niet ver.
Pastoor Nales besluit de hulp in te roepen van de burgemeester van Bergh Carolus Antonius Ludovicus baron van Hugenpoth tot Aerdt (1825-1894).
En hij gaat ook een praatje maken met 'den Vorstelijken Hofkammerraad Joseph Grimm in zijne hoedanigheid van Administrateur der in de Nederlanden gelegen bezittingen van Zijne Koninklijke Hoogheid Carl Anton Vorst van Hohenzollern'. Hij is sinds kort (17-12-1866) de tweede grote man in Bergh: de plaatsvervanger van de Vorst van Hohenzollern.
Nu is het geen geheim dat de graaf van Bergh sinds onheuglijke tijden op persoonlijke titel

verschillende fondsen bezit die ooit zijn geschonken, gefundeerd, 'ad pios usus', dat is voor vroom gebruik. Het zijn dus eigenlijk geestelijke goederen die in lekenhanden terecht zijn gekomen. De Vorst van Hohenzollern bezit onder andere de inkomsten uit de zogenaamde Vicarieën van Driel en Millingen. En die inkomsten zijn niet gering. Als de Vorst genegen zou zijn deze inkomsten tijdelijk, bijvoorbeeld voor 25 jaar, in de kerkfabriek van Sint-Pancratius te laten vloeien, dan was de kapitaalsbehoefte voor de nieuwe kerk gedekt. En dan zou het geld tenslotte ook worden gebruikt, waarvoor het oorspronkelijk is bedoeld: 'ad pios usus'!
Joseph Grimm is enthousiast en stelt zich volledig achter de plannen. Hij legt de kwestie direct voor aan de Hofkammer in Sigmaringen.
Als het antwoord wat lang op zich laat wachten, stuurt hij op 31-7-1868 opnieuw een 'brandbrief': er zijn twee nieuwe redenen om het verzoek van pastoor Nales snel in te willigen.
Op de eerste plaats is er op 5-7-1868 een grote brand geweest in 's-Heerenberg. Tussen 'Hauptstrasse und Gelderstrasse' (Grimm bedoelt: Marktstraat en Kellenstraat) ligt een heel stel huizen in puin. Die open plek is uitermate geschikt voor de nieuwe kerk. Het grondstuk van de oude kerk is te klein en het zal niet meevallen een andere locatie te vinden. 'Nu kunnen wij de nodige huisplaatsen kopen, maar dan moeten wij er vlug bij zijn, anders bouwen die mensen hun huizen daar weer op! En dan is deze unieke kans verkeken.
Op de tweede plaats is de dakruiter op de oude kerk door de brand zo sterk beschadigd dat hij afgebroken moet worden. Nu kunnen wij natuurlijk een nieuwe toren bouwen, maar wij kunnen beter het dak dichtplanken en het verzekeringsgeld dat wij overhouden, bij het vicariegeld voegen voor de nieuwe kerk.'
Ik heb trouwens, zo schrijft hij, de 'Gouverneur der Provinz' mondeling toegezegd dat spoedig beslist zal worden terzake van de vicarie-inkomsten.

Intussen neemt burgemeester Von Hugenpoth contact op met diezelfde 'Gouverneur der Provinz': graaf Van Limburg Stirum, 'Staatsraad [wij zeggen: Commissaris] des Konings in Gelderland' met het verzoek bij de Vorst van Hohenzollern te bemiddelen.
Op 3-8-1868 gaat de brief van de Staatsraad op de post.
Ik denk dat hij de Vorst voor de Staat der Nederlanden ter verantwoording roept: waar blijft Zijne Hoogheid met dit oude gemeenschapsgeld? Want bliksemsnel, reeds op 12-8-1868, heeft de Vorst zijn beslissing genomen en op 16-8-1868 schrijft Josef Grimm aan de Staatsraad: Gerekend van het tijdstip waarop de laatste 25-jarige toewijzing heeft opgehouden, a) ontvangt de school van Kouwenberg in 's Heerenberg (zie hieronder) jaarlijks 300 gulden, b) worden jaarlijks 50 gulden in het reservefonds gestort en c) 57 gulden voor administratiekosten gereserveerd; d) de overige gelden zijn beschikbaar 'tot den bouw van eene nieuwe Roomsch Catholijke kerk te s'Heerenberg, waaraan verpligtingen zullen verbonden worden overeenkomstig het vroome doel der stichtingen'. En Grimm voegt nog toe: 'Door den bouw eener Roomsch Catholijke kerk alhier wordt in eene groote behoefte voorzien, omdat de bestaande kerk voor het getal bezoekers te klein en zeer bouwvallig is. Daarbij komt nog, dat bij den laatsten grooten brand alhier het torentje op deze kerk zoo beschadigd werd, dat het afgebroken moet worden.'
Op 20-8-1868 zendt de Staatsraad dit bericht door aan burgemeester Van Hugenpoth en schrijft erbij: 'Het is mij aangenaam dat mijne bemoeijingen tot de genomene beschikking hebben mogen leiden'.
Ik denk dat de Bouwcommissie zeer tevreden is.
Het officiële contract laat echter nog een paar jaar op zich wachten.